

Urkiyo-Mintegiko solas-aldia.

(25-XI-1954)

Euskel-Drakurketak

Jaungoikoa-k digula gabon, jaun-andreak...

Kopeta bearrean naiz ziñez, emen, euskal-jakintza-jauregiko mandio-nagusi ontan, illero oi ditugun jardunaldietan entzunak entzunda, gaur, zuek guzietaz inguraturik, ill ontako legea, euskel gaietaz euskeraz, tajuz eta buruz zueri eskeintzeko.

Bada emen *Aingeru* izeneko bat oraingoan deabru-maxiatzalle gisa jokatzu ni emen zuen erdira bota nauena. Lanak izan ditut aspaldi ontan aren eraso biziari aitzeki egokirik ezin asmatuz... Nere alegi-ñik bikañenak indarririk ez nunbait ta... adiskide-bultzadak eraginda, jokaldi makurrez, emen nazute arlote ta trakets zuen aurrean... ta jakiña, azken-buruan, guziok galtzalle.

Bañan, ala bearrez, emen nagonez ta zuen baimenez lanari asiera emanik, gaurko saio ontan euskal-idazle ospetsuren baten bizien berri ta oi bezelako idatzien azterketa zeatzik entzungo ez dezutela aitortuko dizutet leen-lenik. Kale-abotsa dezue gaurkoa. Euskaltzale-sutondoko oiartzuna. Ez izkuntz-gramatikaz, ta aditz artu-emanez, ta joskera legez, ta onelako goi-jakintzaz, ongi jantziaren itzaldi entzungarria. Dechepare, Leizarraga, Axular, Bilintx, Iturriaga, Elizanburu... ta beste onelako gizon-ospatsuetaz eleketik ez, gaur, emen.

Beraz: Euskaltzain agurgarriak, idazle txalogarriak, entzule euskaldunak, barka, otoi, zuen jakin-miña ezer funtzesko erakusbidez onoko apur au ere gaur asetzen ez badet.

* * *

Badet nik adiskide begi-begikoa, umetxo garaiez gurasoengandik euskera gozo-gozo edoski zuna. Gero, zoritxarrez gerta oi dan bezela, eskoletara jo ta ikasketara loturik, euskera baztertu ta erderaz barra-barra, bere burua edertuz edo ageri izan zun zenbait urtez...

Baña mendizalea izaki... iñundik arra barnean zirika ari... ta, Aralar-ko artzaiekin-eta euskeraz jardunketa eutsi naiak, euskera leen baño sakonxeago ikasteari euskeraz berriro jabetzeari, beartu arazi zun. Gaurko egunez, berrogeitik gorako adiskide onek ba dizute etxean liburutegi ornitu xamarra, ta eguneroko ogiak eska oi dun lan-saio latzaren ondoren, zine, teatro ala radio xixtrñ-arrutzak damaien bazkari muziñ egiñik, liburutegiko euskal-salletik, maitekiro, liburuxka bat edo beste artzen du ta alki biguñean ongi exeririk irakurketari ekiten dio. Ta eguneko une xarmagarrietakoa botatzen omen du gure-gurea den izkeraz begi-biotzak eta anima osoa ezin obeki gozatuz.

Euskeraz irakurtze ontaz badu nere adiskide onek aburu zeatza, erabaki biribilla. Bi oñekoetan entzuteko belarri dutenei... sorbalda gañekoa txapelaz ala ginballaz estaltzen dutenei... kaska-soil ala adats apañik erakutsiz dabilenei... *IRAKURTZE onek omen du benetan garrantzi*, garrantzi nagusi, gure literatura idatziaz ari galararik, dio nere adiskide miñ onek. Ta Peru-Kurrulo-keri tankerakoa izan arren, esan orreri nagokio ni ere ta beste zenbait ere bai...

Beste abenda ta giz-elkarteeri buruz, negar-erri ontan euskel-odolik damakigunok, anima salbo, mundu-zear diren elbi guziera buruz, esku-kolpe trebe batez sukalde bazterrean arrapa ditekenek samaldatxoa baizik ez gera noski. Gutxi, oso gutxi... Ta odolekoak izanagatik, euskera dakigunak...? Askoz gutxiago... samaldatxoaren erdia ere ez... Ta euskera dakigunetatik... obeki esan; beti euskeraz ari diranetatik, ala al degun aldioro, edo beintzat iñoizka ari oi geranetatik... *ZENBAT OTE IRAKURTZEN DAKIGUNOK...?* Gutxiago oraindik. Askoz, baño, askoz gutxiago...! Ta zatitu orain, entzule maiteok, irakurtzen dakigunok, onoko auek bizkaitar, besteok lapurtar, aruzkoak xuberotar, orko oiek Gipuzkoar, eta abar... eta zuek esan nola-ko lanbidea ditekenek, nai ta nai ez, euskel-liburu berri batetik bosteunen bat ale saltzera irixteko. artu bear dan lanbide nekezkoa, jo bear dan burruka latza... A, ta... *saldu-liburuetatik zenbat, ez ote dira gelditzen, etxe-liburutegitako apal egokienetan orixe bai, bizkar-aldia nabarmen eta dirdaitu, baño agian, labanas orrialdeak banazka ipiñi gabe...?* Ezpaitet oraindik galdetu euskaldun eta irakurle izanagatik *IRAKUR-ZALE zenbat ote geran...!!*

Euskeraz irakurtzen jakitea, nere adiskideak dionez, idazleak idaztekoan darabilkin aria, izki, lerro, ahapaldi ta orrikkak elkar eransteke erabilli oi dun ari xume-xotilla, ongi ta txukun berriro matazan ariltzea omen da. Batzuetan joskera extuz erabilli du ari ori idazleak; besteetan nasaixeagoz; batek, txuxen eta urri; bestek irabioka ta jori... Norberaren idazkerak du or zer-ikusirik nagusia. *IRAKURLE* dan irakurleak ordea ari xume-xotil ori leen-izkian jaso, ta arilketa bizian, txori-leporik gabe, etenik gabe, airoski ta errazki.

azken-izkiraño, mataza txukunez biribiltzen du irakurketa amaítzeaz bat.

Seda, algodoi ala artilezko mataza-biltzen emakumezkoak nagusi. Amaika gonadun, neskatx pinpirin dela, etxeoandre zabal, ala amona xar ikusten ditugu, eskumutur arin trebe, mataza bikañik pillotatzen... Gutako gizasemea jarri bear arlo berean!! Ikustekoak lirake ango trabak, ango eten-aldiak, ta ango potogegiteak... Zer esan nai onek? Arian ariak ba-dakarrela beti beste eraz ezin diteken etekin berezia. Trebetasuna!!

Irakurtzekoan, euskal-irakurketan alegia, berdin-berdin... Ari dana nagusi. Saiatzen dana errezki burutzen. Alegintzen danarentzat idaztiaren altxor-muña. Irakurtzi orduk sartzen ditunak, euskal-idaztien bidez gozamenik barnekoan. Euskeraz idatzitako ainbeste orrialdi zoragarri *irakurle langillearentzat bakarrik* gain-gañoak opari unki-garri... Arian-ariak bakarrik dakarren etekin berezia. Irakurtzeko trebetasuna, gaitasuna! *Ta onekin iaun andreak gure euskal-literatura-idaztiaren osasun beta.*

Aolku emateko esku balu auxe barreatuko omen luke esker-eskuira nere adiskideak. "Irakurtze-lan ontan, asierako nekeak gaintzeko... ekin. Iñoiz asper-aldia baletor... ekin. Gaur ongi ulertzen ezpadet... ekin. Mingañaak traba ta itzak zuzen eta eroso eldu ezpadira, ozenki irakurritz, goratik, **EKIN...** Beti **EKIN...** **EKIN ETA JARRAI...!!**

Baña gaur ta orain neretik ari naiz ekiteko ez baño egoteko aroa dute euskal-irakurleak, dozenatxoren batzuek alperkeri ontaz joak ezpadira ere. Gaur, erdel-idaztietara beñere baño geiago leiatuz euskerazkoak baztarrera bota oi dizkigute euskaldun asko ta askok. Noiz ta gaur ikusi bear aldaketa erdiragarri au! Gaur, iñoiz ez bezelako euskal-idazle bikañak, irakurgai gain-gañoak ematen dizkigutenean... Gaur, biotz-euskaldunen jakin-mifñik barren-barrengoan, amaikatxo euskal-liburu berritan erabat ase ditezkenean... Noiz ta gaur...!

Alaz guztiz. Gure erriaren au, gaitz txarra izan arren; Euskalerrizear eritasun gaizto au etxe askotan nabari arren; une larria benetan gure izkuntzarena izan arren *etorkizun illuna urratuz, itxaropen aundia nik, Jaungoikoa lagun, susper-aldi ederra euskerak ezagutuko dulakoan.*

Orain zenbait egun, Jauregi ontan bertan, nere erritar eta ume-tandiko eskola-kide dan Aldundi-Buruzagia-ren itz mardulak entzundakoan... Bilbo-n jaio, Donosti-n bizi ta orain lau bat urte emen ilberria degun langille purrukatu aren omenez eta abizenez, Aldundi-Buruzagi arek asmatutako elkarte orain, indarberiturik, lanean gogor aстера doanean... emen illero ikusten ditugun buru argizko euskal-jakintsu ta biotz zabaleko euskaltzale multsoaren ekifñean siñesturik... ta euskaldun-kasta leize-ondarreraño oraindik erori ez-tala

oarturik... itxaropenari bide eman bear zaiola nago, euskera euste ta sendotze ontan.

* * *

Aurrera biderako... ta ezertako baldin bada... ta emen ontzat artzekoa balitz-edo, zenbait adiskidek dabilkigun asmoa azalduko nizuteke laburzki.

Alegia, alperkeriak jotako gaurko euskaldunei, euskeraz ezer irakurtzeko ez astirik t'ez gogorik ez duten oiei, *begietatik (irakurritz) es, baño belarrietatik (entzunag)* sortu bear zaiela euskeraganako ben-zaletasuna, aientzat, irakurtzeko *lana*, entzuteko *opor-aldi* atsegiñean trukatzuz. Ta ortarako, milla bederatzieun ta berrogeita amalau-garrenean bai gera, jaun-andreak, ari-magnetofonikaz baliatuz, esale ta mintzalari gain-gañekoak aukeratuz, irakurle berezienak bereziz. gaiak eska ala umetxo, neskatz, gizaseme, agure edo delakoen abots autaz, ainbeste euskal-idatzi jator, arira erantsiz, berealdiko zinta-sailla osatu.

Oartzen al gera, jaun-andreak, radio-zear euskaldun-etxeetan, ala, emen ala edonun jendea batzartuz, magnetofonikaz ezin obeki bilduak. trebeki, abilki, entzun araziko bagenitu, nolako zirrara ta nolako azal-
ket arrigarria (erderaz "revelacion") sortzen al genezake gure errian? Ez ote litzake askotan ustegabeko azalke au zenbait irakurle alpe-
rrentzat, iñoiz irakurtzeko asmo ez luteken euskaldumentzat, euskel-
literaturaganako, joera sortzeko, euskel-irakurketara beren buruak lotu
arazteko, asma diteken bultzaldirik miraritsuen?

* * *

Barkatu jaun-andreak ontan geiegi luzatu ba-naiz. Neretik naikoa da ta orain besterenetik ariko naiz. Esan baitet len nere adiskideak nolako irakurraldi zoragarriak egin oi ditun begi-belarrien atsegin-garri ta animan gozagarri. Bada, arek esanik, atsegiñen zaion salletik zenbait lerro ta lantxo labor irakurriko dizkizutet. Ni baño irakurle gurenagoa bazenute a zer entzun-aldia zuena ta a zer belarri-kolpea magnetofonikaz beste aiei eskeñiko geniena...

* * *

Ilunabar batez, oi bezela, irakurtzeari ekin dio gure adiskideak, ta aurre-egunetan asi-liburuan jarraituki, zati auxe irakurri zun. Begira zein egoki ta xeeki edesti-zatitxo jakingarria gaurko gure idazle batek olerkiz eskeñi digun. Errodrigo artzaiari an mendian Andra-Mari, ta aterpe truke, legorte luze buruan euri-asegarria eskeñi

Euskal-erriari. Artzaia Oñati-ra jetxi albistari... ta ona ango gertaerak.

Zar eta gazte ez omen ziran
araño igotzeko beste
Gazte-talde bat bildu zan bertan
(ez errizain ta apaiz gabe)
Errodrigo-kin malkarrak-zear
mendira jotzeko trebe.
Jakin bear zan ziñ-emandako
Miraria egi ote...

Oñatiarrak ikusi zuten
gizataldea abiatzen,
Aloña-n gora urrutiratzen
an lepoan izkutatzen...
Noiz itzuliko zai geldi ziran
...Bañan itzuli baño len,
lur egarriak txukatu ala
euri mardula ariko zen.

Aloña-z aruntz, Gesaltza-n gora
aurrez aurretik bidari,
mendigañean izar ederra
zijoakien gidari.
Bi ordu luze jarrai zioten
izar mirarizkoari...
Ta ara-alakoan nun takatzen dan
arantz batean ñirñari

Euskal-egunen Eguberria
Zeru ber-bera guregan.
Jesus aurtxo besoan eta
txiliña alboan dilindan,
kristau begien zoragarritzat
antxen Ama Arantza-gain
seme berrien Epifani-ko
ikusaria artzeko zain...

Bertaratzean begiz-jo orduko
belaunikatuz bat-batez,
ezin aspertu ziran iñola
Birjiñari begiratzez.
Ezin lasaitu biotz-pilpira,
itz-eten bat edo bestez...

Ordurarteko euskal-fedea
mintza zan aien ezpañez:

OÑATIARRAK:

Andra Mari, Andra Mari
amesten genuen sari.
Gaspar ta Meltxór ta Baltaxarrek
beren errien opari,
eman zizuten urre ta mirra
pobreok ezin eskeñi...

Parreirriz Amak begiratze zun
aurreko gizataldea
Parreirriz ere aien urrengo
errezka etengabea,
aien urrengo etorriko zan
erromeri-sail luzea...
begiak ikus-ala guzian
zetorren euskal-Fedea.

OÑATIARRAK:

Danok gaituzu, bai, pobre;
baño danok danok gazte.
Zuk itz-erdi bat mintza orduko,
bai pozik beteko ere...
Zer nai diguzu? Agindu Ama!
Zure esanerako gaude!

ANDRA-MARI-K

“Ermitatxo bat eidazu,
izan dezadan ostatu,
izan dezadan, izan dezazun,
izan dezagun ostatu.
Ni ta Jesus-ek ta Euskalerriak
irurok bat bear degu.”

Itxumustuan antola zuten
ordukoz estalpetxo.
Aga ta-arbastaz josia zanez
etzan ez ainbestekoa.
Len-maitasunak jaso zunetik

ortitxek maitatzekoa.
Euskal-federik ba-zan, egingo
zuten bai obeagoa.

Berri eraman nairik, kalera
abitu ziran lenballen.
Laño-mordoak alkarren-gainka
aurrea artu zieten.
Goi-errukia tanto loditan
asi zan, aiek baño len,
Euskalerriko soro ta animak
bizitz berrira xuxperten...

Mendirakoan izarra eta
kalerakoan euria
txangotaldeak beti izan zuen
aurretik albistaria.
Izarrak izar agertu zien
nun zegoen Miraria.
Euriak euri asetu zien
lur ta animen egarria.

Oñatiarrak ikusi zuten
txangotaldea izkututzen.
Gesaltzan-gora zer gertatzen zan
arrezkeroz e-tzekiten
Ta ala, zai ta zai noiz itzuliko
zeudela... aiek baño len
Mirariaren albiste emanaz
euri mardula asi zuen.

Zati entzunbera ta atsegiña! Ezta ala...? Amaiko onelako ta gu-
renagoak baditu zuek eta nik dakigun liburu arrek... Ta gure erriak,
eunetik iya eun, euskel-liburu ori... badanik ere eztaki!!!

* * *

Ona emen orain, gipuzkoar ez diren beste izkelgietaz jabetze
arren nere adiskideak askotan irakurtzen ditun lerro-aldietatik bein
irakurritakoa...

Illa degu egillea urte asko eztala. Emen, batzuen-batzuek eza-
gutu zenuten. Inoiz idazle xee, errez, ta begi-zorrotz bezin luma-
trebe-dunik izan badegu, auxe, bat noski. Napar-iparraldekoa izanik,

benabartarrez idatzi oi zun beti. Begira zein argazki edo erretrato zeatza utzi zigun, orain ogei urte, gure *giza-guren* batena...

GURE GIZONAK

Arthur Canpion

Ene goresmen audienak xumeak litezke gizon hunek merezi dituen neurrirat heltzeko.

Nik ez dut uste egundaino Eskualherrian izan den gizon bat Kanpion-en idurikoa, berrogeita hamar urtez lanian arizan denik, gogobihotzak oso osoak ezarri dituenak, yaidura suharrarekin, eskuararen eta Eskualherriaren alde.

Aita-ama aberatsen semia, aiserian eta buru-austerik gabe bizitzen ahal zena, hogoi ta hamar urtetan, gazteriaren harrokeriak arinkeriak eta yostetak alde bat utzirik, gure yakintsu haundia. Eskualdun baten bihotzian alha diteken khar saminarekin lehiatzen da liburutegietan ikhertzen aitzineko paper zaharretan diren Nafarroako eta Eskualherriko berri guziak, gure iturburuetaraino miatzen.

Hogoita hamar urtetan etzakien eskuara!, bainan bere yite burukoia eta adimendu ahaltzu eta argia, bihotz kartsuari elgarturik, lotzen da ikasterat gure arbasoen elhea.

Eta, harrigarri dena. Sei urteren buruko agertarazi zuen denek ezagutzen dugun liburu aiphu haundikua "Gramática de los cuatro dialectos vascos" deitua.

Ze izigarriko lanak etzituen yasan holako liburu baten idazteko! Lau eskuara mota horietarik ikasteko eta yabetzeko! Eta hain ephelaburrian!

Eta hainbertze urte iraganikan ere, haren denborako agertzeez geroz, oraino, egungo egunian, bertze holako liburu agertu artean, Kanpion-en Gramatika-k beti atxikitzen du bere lehen errunkako tokia. Gizon miresgarria.

Lerro labur hauetan ez dut eremurik xeheki aipatzeko Kanpion-ek idatzi dituen liburu multso haundia, hain ezagutuak eta edatuak direnak Eskualherriko zeretan yarraikitzen direnen artean.

Aipa dezagun haren libururik mamitsuena, zointan agertzen eta erakusten daukun noraino heltzen den Kanpion-en yakitate haundia.

CELTAS, IBEROS Y EUSKAROS deitzen da liburu hau. Lan gaitz hori idazteko behar izan dit: yakin zortzi edo hamar hizkuntza zaharrak, urruneko mendeetan itzaliak direnak; sanscrito, copto, ibero, celta, aquitano, etrusko eta holako bertze: greco ta latinez bertzalde.

Eta lan horiek oro, eskuararen eta eskualdunen iturburuak yakinazteko!

Hortik asmatzen ahal duzie, irakurleak, nolako buria duen, ze adimendu gaitza alhatzen duen barnian.

Ba eta bihotza ere, hein ber-berekoa du, sekula itzaltzen ahal den gar batekin; eta handik ateratzen diren argiak eta pindarrak Eskualherriaren amodioaren ganik hedatzen ditu, bere erakaspenen dohainak bezala.

Harrigarri da Kanpion-ek agertarazi dituen paper zaharrak "Cámara de Comptos" eta "Archivo de Navarra"-ko liburutegietan ikertuz, sekula kordokatu gabe, mia eta mia, bere yakin nahiaren gosea asetzeko, eta Nafartarrerri yakinarazteko "Euskarianas" liburu ederrekin zer ginen aitzineko mendeetan.

Paper horietan, milazka ikertuak, badira erakusten dauzkutenak egunez-egun erregeren eta Nafarroako erresumaren xahutzeen xehe-tasunak. Guduen gostatzeak, yauregi eta gazteluen antolamenduak edo erakitzeak, bizigailluen salneurriak, oturuntzetako konduak, langilleen eta sehien alakairuak, gaixtakinien salatarien sariak... Hots; denbora hetako xahubide eta gertakari larri ala xeheak, tiletez-tilet emanak, eta ezagutarazten dauzkutenak orduko bizitzea argitasun haundiarekin.

Eta Canpion hain da gizon langilea, nun adin haundian izanikan ere, dremendenik ez da etsitzen, ez enheatzen, ez eta akitzen ere: aitzitik, goxotasunian ari da, eta ariko, azken hatsaren tenoreaino, bururik altxatu gabe, gazteriaren khar berarekin.

Nork erran lezake, orai berian, lauetan hogoi urtetan, agertzekotan dituela hiru liburu, moldetegirat eramaiteko prest?

Yakintsu haundiek, adimenduko lanak, bizi direno, ez dituzte uzten ahal. Heien gogoko hazkurriaren gaiak, yanariak bezain baitezpadakoak dira beren biziari.

Bizkitartean, dolumin hitsarekin behar dugu aitortu, gure gizon haundiari ez dakotela denek egin, merezi dituen goresmenak. Zenbait yaidura tzarrek itsuturik, ukatu dazkote zonbaitek, edo bederen ahantzi, holako gizon ohoregarri bati, dohazkon laudorioak.

Gorets dezagun gure Kanpion haundia, eta Yinkua-k irauaraz dezala anitz urthez.

* * *

Jaun audiak.—Bego irakurritako ori esanik, entzunik eta... nik uste, *onetsirik ere...* ta goazen aurrera.

* * *

Zenbat eta zenbat euskal-liburu bikain ez dira azken-urteotan argitaldu erligio-gaiez, kristau-legez diardutenak? Zernaitarako gora-

bidez badu euskaldun-fededunak aukera ugaria idazle-multso txalogarriari eskerrak. Ainbeste aipatutako nere adiskideak liburu bat omen du gogoko, orratio, Mezarakoan. Ona emen, adibidez, bi zatitxo, andik artuak. Oartu, jaun-andriak, euskeraren gaitasuna Jaungoiko t'anima-gaietaz aritzeko.

Lenengoa :

Paul Bidali doatsuaren irakaspena Kolosoko-eri.—Anaiak. Jainkoaren autatu, bereizi, maitagarri zeraten ezker, jantzi zaitzete biotzerrukiz, ongrifnez, umiltasunez, neurribidez eta egonarriz. Jasan eta barka, elkarren arteko akarbiderik balitza. Jaunak barkatu dizuen bezala, zuek ere barka elkarri. Guzi oien gañetik, ezazute maitasun, ori baita birtute guzien lokarria. Bego garai zuengan Kristoren pakea, artara deituak baitzerate, gorputz antzeko bat egiñez. Zaitzete esker oneko ere. Bebil oparo zuenean Kristoren itza. Senik audienaz elkar argitu ta berotu ezazute. Esker oneko gogoz goretsazute Jainkoa zuen biotzetan, eresi ta kantu ta oi. Itzezin naiz jardun, edozertan ari zeratela, guzia Jesukristoren izenean egizute, Aren bidez Jainkoa-ri esker ona erakutsiz.

Bigarrena :

Berri-Onaren zati au Lukas-enetik.—Beiñola, Jesus eserita irakasten ari zala, ba-zeuden an ere pariseu ta lege-irakasle, Galilea-ko ta Judea-ko erri guzietatik etorriak, bai ta Jerusalem-dik ere, ta Jauna-ren indarra ari zan an sendaketan. Ontan, elbarri bat zerraldoan zekarten gizon batzuek, Jesus-eri aurkezteko, etxe-barnera sartu nai zuten. Sarbiderik ez ikustean —alako jendeketa baitzan— sapai-gañera igo ta teilla artetik zerraldoa eratxi zuten erdira, Jesus-en aurrera. Aien siñestea ikusirik, “*Gizona, esan zion, pekatuak barkatzen ditizut*”. Orduan, idazlari ta pariseuek beren-baitan asmaketan ari ziran. “Nor da, birao-ontzi ori? Jainkoa-k beste iñork barka al ditzake pekatuak?”. “*Zer ari zerate?* esan zien Jesus-ek aien asma-keta igarririk. *Zer da esaten errezago? obenak barkatzen zaizkizu, ala, jeiki ta zabiltza? Gizasemeak oben-barkatzecko eskubide lurreen badula ikus dezazuten, NIK AGINTZEN DIZUT, diotsa elbarriari, JEIKI ZAITE, TA ZERRALDOA ARTUTA ZOAZ ETXERA*”. Berela aien aurrean jeikirik, zetzaneko zerraldoa artuta etxera joan zan, Jainkoa goretsiz. Guziek, zoraturik, Jainkoa gorensten zuten, eta bildurrez beterik zerasaten: “arritzeoak ikusi ditugu egun”.

* * *

Jaun andriak: ez ote da lotsagarri... ta mingarri, omen audieneko euskaratzalleari zor dizkiogun bi euskel-zati oiek eta beste asko, ta asko gure erriak, irakurri ez dula nai, ala, irarkutzen ez dakila-ta... diranik ere ez jakitea!!

Goazen beste sail batera.

Esan dizuet len (eramankizun aundiko entzuleak), nere adiskidea, obeki esan gaurko "gure gizona", Aralar-zalea dala. Amaika ibillaldi egindakoa bera, Amezketeta, Azkarate, Uztegi, Gaintze, Intze, Errazkin, Baraibar, Larraitz, Zaldibi, Ataun ta beste zenbat errixkaetatik malda gorari ekinda. Aralar'en; arkaiztegi latzak, malkor itxusiak, ospel sakonak, egutera atsegiñak, larre aberatsak, baso itzalak... egizko mendiak ditzaken zer-nai guziak ugari ta ikusgarri... Ikusgarriena ordea, ta entzungarriena, *Aralar-en artzaia*. Zenbat solasaldi gozo, dionez, txabol-sutondoan!... zenbat ikastaldi eder mendigizon aiengandik!... zenbat izen-parrasta ta esan-aldi bikain euskera bizian, aiei entzunik kuadernotxora maiteki jasoak!

Au luze dijoa ta etzaituet asper-arazi nai. Bizpairu orrixka beren irauliko dizkuzutet.

Sorgin-kontua lenbizi. Amezketeta-ko Joxe Antonio "Arretxe"ri, bein Aralar-en gañez-gain alkarrekin ibilki, jasotakoa.

Martolo-k andrea sorgiña omen tzun. Erretiro txarreko gizona zen. Intze-koa zan bea, ta ba omen dator Betelu-tik etxera beandu beandu. Kueba txarrak ba die an ta atera zaizkio lau sorgin... Kate-soñu ta itxillua ba omen tzekarten. Zalditik jetxi zen Martolo ta esan zion... "Milla-berrogei"... ta makillez kolpea tira... ta ez omen tzun ezer arrapatzen... sorgiñak paizien. BERE ANDREA LAUETAKO BAT, gaxtoena... zakur-gorri bat, kate-soñuz tirrikiti tarraka... Zaldie kapestrutik artuta etorri zen Martolo, erriko maxu Balerdi-neaño, ta "*Balerdi*"! oju egin omen tzun. Ta, barruan, apaizak Balerdi-ri: "Beidok geo ez mugitu... olako ek, eta... dabillea nai bau"... Utzi intzion Balerdi-k. Geo segitu û Martolo-k ramaletik zaldia zula... etxe año allegatua... ta *lentxeo sorgiñek kalmatu*... Atea irikitzeo andreak... andreak atea iriki... ta Martolo, sartu orduko, muturrez aurrera erori... ta andreak erritan: "Erre-tiatzeko zenbat egiñal eiten deu, ta olako bateen, besteen-batek zerbait oker egingo dizu"... Martolo erori zen garaien, etxeko ganadu guzie kakorroz asi ta zuntioiak eta kateak eten eta libratu omen tzeen".

"Arretxe"rena bigarrena ere ta ari berberekoa:

"Martolo-k bi seme omen zitun ta mendin eukitzen zitun, etxeen etzien eitenda... makillez ebakitzen bai-zitun. Juntzen Martolo, eun latez, mutilleeta, Ormarazreta alde, ta txabolaa arrimatu zaneko bertan arapatu bie... bat atera kanpora ta makillekin eman pasada bat ederra ta beekin artu... Illuna zen... ta Illobi-ko esira iritxi zira-reen... aberea tzeon an, silla beri-berrie, "taka" gañeen jartzeko modun. Mutilla omentzen aurretik... ta aberea ikusi zunean... zer da emen esan omentzun. Ta aitak makilla artuta "*Milla-berrogei, Ze eitên emen?*"... bota zion puntada ta ala izkutatu omen tzen aberea. Etzun ikutu-re egin sorgiña zan da... BERE ATSOA...

Ezta luzea orain dijoan esanaldia baña bai giarrezkoa. "Porreta" artzai zarrarekin Beloki-mendiko kaskoan izaki ta arek prismatiko zuzaro ezker-eskuira begira ibilli ondoren an urrutira ageri zen Iruñe-ra zuzendu zuan tramankulua ta... iñundikan azterketa sakona egin ondoren auxe bota zun barren-barrendikan: "Iruñe, kanpantorre beltzez obeto ornitua saude gizon prestuz baño...

* * *

Ta orain saski-naskian zenbait esaera:

Aralar-en diotenez "Lengo zaarren esanak, egik tie".

Pedro Migel auntzai zarrak, goian bedi, Aralar-en eun urte ontan ezagutu dan mendi-gizon arrigarrienak zionez: "Iru gauze die mundu ontan alperrik galtzen deenak: basoan egurre, eroan indarrak ta pobrea arrazoie".

Barabar-ko "Txikito" k, korrikalari, ibilkari ta onelakoetan asko ikasiak, auxe dio: "Duroko gazta ohea, bireako, iru duroko ollaskoa baño". Antzemango al diozute errez, salneurrieri oartuki, eztala gaurkoa "Txikito" n esan biribill au.

Askok ezagutuko zenduten noski Anttonio "Juanagorri", dago-kion begirapenez esanik, Aralar-ko kattagorri ezin-egona, ta mundu ontan lan jakiñean baño, mendi-bidexka guzietan laixterka, korrikatxikin igarotzea naiago izan zuna, Jainkoa-k dezala berekin. Etzuan bere bizian ondasun aundirik sekulan bildu... baña alaz guziz "Notarriotan e, beltz ibillia nauk ni" esan oi zun bein baño geiagotan.

"Zenbat soldadu dira aurten emen?" galdetu bein artzai bateri ta... erantzuna: "Aurten ezta kintoik Uztegi-n... ANTZU-URTEA!!!

Ta beste batek ziona... poltsa ustu-xamarrekoa bera... ta perizperi ibiltzeko sosik sortzen etzuna noski... "Zorra ezin egiñe... ot duk gizonentzat txarrena mundu ontan". Ta azkenik Aralar-ko salla amaituz, "Txirrita" izen goitizko ikazkin batek Lizarrusti-ra igandemezara etorri, ta sermoia, erderaz esana, entzun ondoren, apaizari botatako bertsoa esango dizuet:

Diruz gerade pobreak baña, osasunean aberats
Mendi aldetik etorri gera mez entzuteko tankeraz.
Lauetik iruek gutxienez eztakigunak erderaz...
Naiago nuke sermoi eder bat egingo balu euskeraz.

* * *

Ta onela... zenbat eta zenbat esanaldi ta ahapaldi, mamiz eta azalez euskal-iturburu garbienekoak ez dabiltz or, mendi-euskera-

biziz... gero euskal literatura bidez, euskera-berpiztean ezin egokiago litezkenak!!!!...

Bukatu zagon gaurko saio au.

Euskal idazleak piperra ta gatzta erabilliz tajuzko zerbait damai-gunean, nolako doai duen gure irri-farra ta lasai-aldia sort-arazteko!

Begira, Canpion-en berri, xeeki eman zigun berberak, Zubirik zein egoki ta arin, far-kontu bat josten digun...

PIARRES-EN IZIALDURA

Herri ttipietan ere, hirietan bezala, badire yende gaixtarrot, eta trufatzaileak. Irri egiteko, debruzko ihakintzak asmatzen dituzte zonbaitek.

Behin, bospasei adixkidek egin zuten afari on bat. Untsa yan edan ondoan, eta gauza guzietarik mintzatuik, erori ziren sorgin, debru ta lamina solasian.

Trufatzen ziren gaizo zozo horietarik, itsuki sinesten dutenek, atso beltzak, yats batian zaldizko, tximindegia behiti, sukaldetan sartzen direla.

Irri-karkailetan zauden denak holako astokerietaz.

Adixkideetarik bat, Piarres, gizon izikorra zen, bainan ahulkeria hori ez agerrarazteko, berak ere irri egiten zuen, barnian herabe izanikan ere.

Herritik urrunxko bizi zen Piarres, mendian, bazterretxe pollit batian.

Mahaitik xutitu, eta, erran zien adixkideeri. "Uzten zituztet, emazteak ez nezan berantets. Egizie lo, ta biar artio". "Gauza bera, Piarres", ihardesten dute.

Etzakien gaizoak ze debrukeria zuten asmatua lagunek, beraz trufatzeko. Nola sinets afaria xede hortan egiten zutela?

Abiatzen da Piarres mendiari goiti, bide zehiarkatu eta sasitsu batian. Gaua ilhunenetarik zen. Hiru urrats aitzinago etzen bihirik ageri.

Buria aphaltia, ostatuko solasak gogoan, bazohan doi bat bel-durtia... noiz eta bat-batian, briiiiixt, iragaiten zaio zerbait zangoen ondotik. Ilhun beltz hartan ezin ikhusiz xakurño izitu bat zela, bihotzak pupna bat egiten dako.

Handik haraxago, bidearen bihurgune itsusienean entzuten du garrasi samin bat.

Gelditzen da Piarres landatua, ikaratua. Bertze bi urratsen ondolik berriz, aditzen du oihu izigarri bat, lehenbizikoa baino oze-nagoa.

...*Eta haritz-ondo lodi baten sahetsetik* agertzen zaio egundaino ikhus diteken gauzarik ikharagarriena.

Gizon edo debru alimale luze bat, burutik zangoetaraino mihi se xuri batekin yauntzia, begitartea kukutua, argi bat eskian... Eta hobitik edo ifernutik atheratu botz itsusi batekin erraiten dako Piarres-i:

“Arima herratua nuk... debru gorriak igortzen nik, hiri yakinarazteko ifernuko suian kixkalduko hizala, hogoi egunen burian, be-thiereko oinhazetan, ez balinbaduk berehala itzultzen yabeari, ebatsi hien zikiro hura, Dominixeneko arthaldetik.”

Eta Piarres-ek, lurrari itzatua, ezin igituz, bihotza panpa-zalapar-tan, ihardesten du botz mehe batekin: “Baa, baa... eginen dut zuk erraiten daazuna.”

Baina ordian, arima herratua, yauzi batez, mihi se zaflaka, be-soak zabaldurik, aztaparrak idekiak, Piarres-en lephoari lotzeko eta ithotzekotan zohalarik, hau (indarrak ez dakigu nola berrituak), itzul-tzen da ta patarrari behera urtxintxaren zalhatusunian hartzen du herriko bidia, hats gaitzian, hasperen haundian.

Tupustuan eta lehertua sartzen da ostatuan, eta erraiten dako etxekoandieriari: “Trenpe txartia niz, eta nahi nuke hemen iragan gaua.”

—“Bainan zer duzu, zer gertatzen zauzu, Piarres?: nahi duzia hartu tea edo tisana bero bat?” “Ez, ez dut deuseren beharrik.”

Eta emaztekiak ereman zuen ganbara baterat. Piarres ohean heda-tu zen zabal zabala, bihotza oraino yauzika.

* * *

Haren adixkideak kukutuak zauden beste ganbera batian, denak entzunik, irriz leher egiteko pundian.

Bulta baten ondotik, etxea ixiltasunian zelarik, atheratzen dira handik eta zango puntetan yuaiten Piarres-en atheko giltza-xilotik soiterat. “Arima herratua ere heiekin zen...”

Piarres-ek entzuten du berriz, oixtian-aditu garrasia... Gaizoari ordian argitzen zaio adimendua, eta dena ulertzen...!! Herra gorrian oi hu egiten du... “Urde zerriak... urde tresna tzarrak...!!”

Bainan etzen ohetik higitu. Phausu luze baten beharrian zen.

* * *

Jakintsu agurgarriak, illeroko entzule adoretuak, barkatu nere itzaldi traketsa. Buruz ongi asmatua ta antzez egoki landua jun ez-pada, biotz-bulko barrengoak eta asmo zuzenak eragiña izan da bein-tzat. Asketsi ere nere adiskide gizarajoa ta aren iritziak, baezpada-koak baderitzaizkizute. Asketsi, arren, bai, Ura barkatzekoan ni ne-roni barkatzen bai nauzute...! Bai, orain arte esan ezpadet, adiski-

dea ta ni batetsu baigera... ni bainaiz "nere adiskidea"!! Ari eran-
tsitako guziak, kaleko euskaltzale arrunt onen mami-mamiko iritziak,
aspaldiko iritziak baitira.

Bukatzeko. Orain iru urte Donosti-ko aldizkari batean arreta
aundiz irakurri al izan gendun lan mamitsua gogoratu nai dizutet.
Egillea, emen ikusten degu illero. Gaur ere emen da nonbait, ta
aurrerantzean emen oso maiz izango degulakoan nago. Aren lana:
"Euskal-literaturaren etorkizuna." Orra nik gaur esandakoak sen-
dotzeko artatik berezitako lerro batzuek.

"Euskera biziko baldin bada —ta gure aurrekoena ez baña gere
izaera benetan azalduko baldin ba-dugu— gure errietako biziera
naasia euskeraz jarri bear nai-ta-ez: gaurko eziñ-egona, bizi-bearra
ta ezin-bizia, aundi-naia, dirugosea, maitasun-gorrotoak: gaurko gi-
zonen ametsak, zuur edo zoro: ezerezaren gau beltzean, nondik
datorren ta zertarako den ez dakienak daraman uskerizko ibillera
galdua, ta bera baño goragoko zerbaiten alde, gizona bere buruari uko
egitera beartzen duen indar ezkutua... Bear au, ate joka dagokigu,
baña ez da noski guzien belarrietara iritxiko... Zernaitarako joera,
zernairen maitasuna, nekagarria da beti kezka ta atsekabez betea.
Barrenak ala agintzen duenean, ordea, ez da aren deie muzin egiterik,
aren eskabideetatik igespiderik inñondik ez.

Gure izkuntzaren egoera-estuak ezartzen digun eginbearra, zailla
da beraz, ta gerorako ez uztekoa. Eginbear ori betetzeko era askotako
laguntzen bearrean gaude. Olerkariak eginbearra erakutsi digute ta
bai aurrera ere erakutsiko. Amesgilleak naiko ez dirala ordea, egu-
neroko zeregiña noiz ta nola egin bear den erakutsiko diguten gizon
burutsuak bear ditugu. TA BESTE GUZION GAIN TA EDOZER BAÑO
GEIAGO, ENTZULE TA IRAKURLEEN LANA DUGU BEAREZKOEN. Sortza-
lleen lanak, auek beren biotzetan maitekiro gorde, ta ernatzeko lurrrik
ematen ez badiete, aien mintzoa "tupiki ozen ta txilin burrunbaria
bezela", iraupen laburrekoa izango da. Ta entzule-irakurleak gaitzeko,
gai diranak lanari lenbailen ekin bearko, gizonaren gaitasunak gutxi-
tan baizik ez baitira berez sortzen.

* * *

Orratx. Laburki bukatuz.

Euskal-idazle-kasta sendo antzean nabari degu gaurko egunean.
Pozik ni, irakurle ta entzuleena sendo-bidean ipintzeko, gaurko nere
saio koxkorra zerbaitearako gauz izan bada.